תְּשָׁעִים רִיס, שהם י"ב מיל (רש"י), והמשנה נקטה 'תשעים ריס' ולא 'י"ב מיל', משום שמידת ריס היתה ידועה לַכֹּל יותר ממידת מיל (תפארת ישראל יכין, כח). והטעם שהצוק נקבע במרחק זה מירושלים, בכדי שלא יעבור על איסור תחומין דאורייתא שהוא י"ב מיל [לדעת הרי"ף בעירובין (ה, א מדפיו)], ולפ"ז 'תשעים' הוא לאו דוקא, אלא מעט פחות (רש"ש, בפי' ראשון) [וראה מאירי (לעיל סו, א), שכיון שדרשו (שם ע"ב) "עתי" – ואפילו בשבת', הותר למשלח לעבור על איסור תחומין], או כיון שהשעיר צריך להישלח בארץ גזרה, משמע שהיא גזורה ושוממה מרגל בני אדם, לכן הרחיקו י"ב מיל, שיעור כזה שיבטיח שבני אדם לא יוכלו לבוא לשם ביום כיפורים מירושלים, ולפ"ז 'תשעים' הוא דוקא (רש"ש, בפי' שני).

אוֹמְרִין לוֹ 'הֲרֵי מָזוֹן וְהֲרֵי מַיִם' - אם תקפו בולמוס ונסתכן (תוס' ישנים בתי' שני; תוס' רא"ש; שיח יצחק בדעת רש"י). ויש סוברים, שמותר לאכול ולשתות אפילו אם רק נחלש באופן כזה שהיה יכול להמשיך ולהתענות אילולא היה צריך לשלוח, ואמנם השילוח אינו מעכב [כמבואר לעיל (סה, א)], ואף אפשר לשלוח על ידי אחר, אך כיון שדרשה הגמ' לעיל (סו, ב) 'עתי' ואפילו בשבת, 'עתי' ואפילו בטומאה, ה"ה אף לדחות עינוי יום הכפורים (ע"פ תוס' ישנים בתי' ראשון, מאירי, רמב"ם עבודת יום הכפורים ג, ז, תפארת ישראל בועז א).

וממה שדקדקה המשנה ואמרה 'אומרין לו הרי מזון והרי מים', ולא אמרה 'ונותנין לו מזון ומים', מוכח שאין מאכילים את החולה בידיים, רק נותנים לפניו ואומרים לו יום הכיפורים היום, ואם יאכל הרשות בידו [כפי שכתב המהרי"ל, המובא במג"א (תריח, ח) שכך נוהגים] (עין הבדולח). ■ וכן הלכה (משנ"ב שם, כד, וראה משנ"ב מהדו' דרשו שם הע' 49).

חוץ מֵאַחָרוֹן שֶׁבָּהֶן שֶׁאֵינוֹ מַגִּיעַ עִמּוֹ לַצּוּק, כיון שהשעיר צריך להישלח בארץ גזרה, שהיא גזורה ושוממה מרגל בני אדם, לכן לא יכלו מלוויו לבוא עמו לשם (תוס' יו"ט). או משום שבירושלמי דרשו 'איש עתי' שלא ישלחנו בידי שנים [ראה מה שכתבנו לעיל (סו, ב ד"ה לומר)], ואם ילוהו, יראה שהוא נשלח בידי שנים (שיח יצחק). או בכדי שלא יוכלו לראות האם הלשון הלבין, שבברייתא להלן מבואר שבתחילה קשרו את הלשון על פתח האולם, ואם לא הלבין היו עצבים ומתביישים, ולכך התקינו לקשור חציו בסלע וחציו בין קרניו, ואם יוכלו ללוותו ולראות אם הלשון הלבין, לא הועילו כלום בתקנתם (לחם שמים בביאור שני, וכע"ז בגבורת ארי). וראה מה שכתבנו להלן בגמ' [ד"ה רבי יהודה].

אֶלָּא עוֹמֵד מֵרָחוֹק וְרוֹאֶה אֶת מַעֲשָׂיו, שעושה אותם כהוגן (שיח יצחק). ואף שהמשלח הוא עד אחד, ועד אחד נאמן באיסורים, אך בעבודת יום הכיפורים שכפרת כל ישראל תלויה בו, חוששים על נאמנותו (נאום יהודה בביאור שני, המציין שסברא זו הוזכרה כבר בתוס' לעיל ב, א ד"ה וחכ"א).

חוֹלֶק לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית, אותה לשון של זהורית שקושר בראש שעיר המשתלח לאחר ההגרלה (רש"י לעיל מא, ב; חיבור התשובה למאירי). ויש סוברים, שלשון של זהורית אחרת היא, אשר הובאה לצוק בערב יום הכפורים, ואת הלשון שקשרו על השעיר בבית המקדש, הסירו קודם יציאתם, בכדי שלא לעבור על איסור 'מחמר' [להנהיג בהמה ומשא עליה] (תוס' ישנים ותוס' רא"ש, בביאור ראשון). ובחלוקת הלשון אין איסור 'קורע', כמבואר בביצה (לא, ב) שכל דבר שאינו בגד או כלי אין לו חשיבות, ואין בו איסור קורע [ובטעם הדין, ראה פמ"ג (או"ח שיז א"א כ)]. וגם איסור 'מחתך' אין בזה, כיון שאינו רוצה שהחיתוך יהא מדויק (הערות הגרי"ש אלישיב).

חֲצִיוֹ קָשׁוּר בַּסֶּלַע, וְחֲצִיוֹ קָשׁוּר בֵּין שְׁנֵי קַרְנָיו, ועל אף שאין דעתו להתיר את הקשר, אין בזה איסור 'קושר' משום שאינו צריך את הקשר אלא ליומו, ולכן אף שאינו מקפיד להתירו, נחשב קשר שאינו של קיימא המותר מן התורה (שו"ת מהרי"ל דיסקין קו"א ה, לה בתי' ראשון, וראה מקדש דוד קדשים כד, ו שהקשה אף הוא כן). או כיון ששילוח השעיר עם לשון של זהורית הוא מדיני השעיר המשתלח [כפי שביאר הגר"ח המובא בחי' הגרי"ז זבחים (א, קלט)] שדוחים שבת, ולכן גם קשירתו דוחה שבת (מנחת אברהם לעיל מא, ב). ויש שפירש, שלא היה עושה קשר ממש, אלא רק קשר עניבה (טל תורה).

וּדְחָפוֹ לַאֲחוֹרָיו, בשתי ידיו (סדר 'אתה כוננת' – נוסח ספרד 'ודחפו בשתי ידיו לאחוריו'; אבודרהם, פי' לסדר העבודה), כדי שהדחיפה תהא בכל כוחו, ויתגזר לחתיכות (וזאת ליהודה [לר"י עייאש]).

וְלֹא הָיָה מַגִּיעַ לַחֲצִי הָהָר עַד שֶׁנַּעֲשָׂה אֲבָרִים אֲבָרִים, והיה זה דרך נס, אות וסימן שעוונותיהם מתפרקים, והיה כן רק בזמן שהיו ישראל זכאים, וכפי שאמרו בירושלמי [לעיל ה"ג] שבזמן שמעון הצדיק מת השעיר מן הדחיפה, ולאחר שמת שמעון הצדיק היה בורח (עבודת ישראל, והמלבי"ם ויקרא טז התורה והמצוה כו, מוכיח כן מהגמ' לעיל סו, ב, האומרת שאם דחף ולא מת דינו של המשלח לתופסו ולהמיתו, הרי שיתכן ולא ימות). וכשנעשה אברים אברים, אומר המשלח 'כך ימחו עונות עמך בית ישראל' (סדר עבודת כהן גדול 'אתה כוננת' – נוסח ספרד).

בָּא וְיָשַׁב לוֹ תַּחַת סוּכָּה אַחֲרוֹנָה. דקדקה המשנה ואמרה 'תחת' סוכה אחרונה, ולא 'בסוכה' אחרונה, כיון שהיה טמא ובגדיו טמאים, לכך כדי שלא יטמא את בגדי המלוים, לא נכנס לתוך הסוכה, אלא ישב על יד הסוכה (וזאת ליהודה [לר"י עייאש]). ויש שסוברים, שנכנס לתוך הסוכה, כיון שלאחר דחיפתו את השעיר לעזאזל כבר אינו מטמא (אור שמח פרה ה, ו, בדעת הרמב"ם שם).

גְּמָרָא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר תֵּשַׁע סוּכוֹת וַעֲשָׂרָה מִילִין. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר חָמֵשׁ סוּכוֹת וַעֲשָׂרָה מִילִין הָיוּ. ולדעתם נמצא שליווהו עד לצוק ממש, וסוברים שאין בכך כל חיסרון [ראה מה שכתבנו לעיל (ד"ה חוץ מאחרון)] (ריטב"א; מהרש"א).

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי סָח לִי אֶלְעָזָר בְּנִי, בדרך שחוק (רש"י), ולכן דקדק רבי יוסי ואמר 'סח' שהוא לשון שחוק וחולין, שאפילו שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכים לימוד [כמבואר בסוכה (כא, ב)], ואף משיחתו של אלעזר בני נדע שיעור תחומין (מנחת יהודה [לרי"י אפשטיין]). ויש שכתב, שאלעזר לא התכוין שלא כדברי אביו למה לא עשו רק שני סוכות, משום שקשה לקבוע שעה מדויקת מתי יגיע המשלח, ויהיה עליהם להמתין לו זמן רב עד שיגיע (תוס' רא"ש, וראה שיח יצחק המביא שבירושלמי הלשון 'אמר לי אלעזר בני', שמשמעו שדעה נוספת היא).

בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ קוֹשְׁרִין לָשׁוֹן שֶׁל זְהוֹרִית עַל פֶּתַח הָאוּלָם מִבַּחוּץ. ומה שאמרו בירושלמי (ה"ה) שקשרוהו על פתחו של היכל, לאו דוקא, אלא הכוונה לאולם (שיח יצחק, אמנם הערוך לנר ר"ה לא, ב מסתפק, האם הבבלי והירושלמי נחלקו).

המשך במילואים עמ' 115